

Bədura Əfqanlı sənəti

■ Flora XƏLİLZADƏ
əməkdar jurnalist

Teatr tamaşaları, film və müxtəlif orkestrlərin uğurlu alınmasında təkə sənətinin, rejissorun, bəstəkarın, aktyorun üzərində yük düşür. Həqiqətən də bu sənət növləri kollektiv yaradıcılığın məhsuludur. Mütəxəssislər gözəl bilirlər ki, hər hansı teatr tamaşasının təsirli alınmasında, yadda qalmasında bədii tərtibatın - rəssam işinin öz yeri var. Bəzən adı dekorasiya vasitəsi sandığımız bir lampanın, rəngli bir gürüntünün, geyimin, silahın mühüm mənası olur. Bütün vasitələr tamaşanın, filmin, konsertin müvəffəqiyyətlə başa çatmasına xidmət edir.

Milli teatrımız yarandığı ilk gündən dekorasiya məsələsinə diqqətlə yanaşılmasa da, professional rəssamların olmaması səbəbindən müxtəlif şəkildən, pyesin məzmununa uyğun gələn əşyalardan, şablon, tipik vasitələrdən istifadə edilsə də, ildən-ilə peşəkar teatr rəssamına ehtiyac duyulurdu.

Ötən əsrin əvvəllərində Azərbaycan teatr sənətinin inkişafında bir sıra istedadlı fırça ustaları öz əməyini əsirgəmədi. Əzim Əzimzadə, Rüstəm Mustafayev, Həsən Fətullayev və başqaları öz dəst-xətləri ilə teatru bu çətinlikdən xilas etdilər. Azərbaycanda teatr-dekorasiya sənətinin inkişafında və təşəkkül tapmasında isə xalq rəssamı Bədura Əfqanlının son dərəcə məhsuldar və gərgin əməyi dayandı. Bir fərəhli fakt da var ki, o, həm də ilk teatr rəssamı olan azərbaycanlı qadındır. Ümumiyyətlə, bu rəssamın taleyində ilkin olmaq qızıl xətt kimi keçir. 1920-ci ildə Bakıda təşkil olunan Bakı Rəssamlıq Məktəbinin milli rəssamların yeni nəslinin yetişməsində böyük rolu oldu. Maraqlıdır ki, həmin məktəbi bitirənlərdən biri də Bədura Əfqanlı idi. Yenə də ilk azərbaycanlı qızlardan idi ki, professional təhsil alırdı.

O, Bakıda qulluqçu Məlik Nəcəf oğlu Ağamalovun ailəsində doğulmuşdu. Dövrünün tanınmış ziyalılardan və ge-

niş dünyagörüşlü şəxsiyyətlərindən olan Məlik Nəcəf oğlu özü rəsm çəkməyə həvəslə idi. Boş vaxtlarında övladlarına ədəbiyyatdan, incəsənətdən danışar, onlarda bu sahəyə maraq oyadırdı. Təsədüfi deyildi ki, böyük qızı Səyyarə heykəltəraşılıqla məşğul olurdu. Bədura da kiçik yaşlarından incəsənətə böyük maraq vardı. Onlar yayda bütün ailə ilə Novxanadakı bağ evlərində dincəldilər. Bəduranın təbiətə, rənglər aləminə marağı da elə dəniz kənarında dalğalara, qağayılarla diqqət kəsildiyi vaxtlardan başladı. İlk "teatru" da Novxanıda görmüşdü Bədura xanım. O, dini mərasimlərdə şəbih çıxaran insanlara maraqla baxardı. Eləcə də milli bayramlarda, el şənliklərində, kənddə düzənənən mərasimlərdə iştirak edər və bütün bunlar da Bəduranın yaddaşında dərin iz salardı.

Sonralar orta məktəbdə oxuduğu illərdə dəftərinə çəkdiyi rəsmlərlə müəlliminin diqqətini cəlb edirdi. Əvvəlcə pedaqoji məktəbdə oxusa da, həvəsi onu rəssamlıq dünyasına çəkdi. Bakı Rəssamlıq Məktəbinin qrafika şöbəsinə daxil olan gənc qız dünya incəsənət tarixini öyrənməyə böyük həvə göstərdi. Sonralar müxtəlif şəhərlərdə - Moskvada, Sankt-

Peterburqda yerləşən qalereya, teatr və etnoqrafiya muzeylərini dolaşdı. Gördükləri fikirlərini bir istiqamətə yönəltdi. Bütün bunlar da onun fikrini qətişdirdi - teatr rəssamı olmalıdır. Diplom işinin mövzusu V.Şekspirin "Otello" faciəsi idi. Çəkdiyi eskizlər, qurduğu kompozisiyalar, tapdığı yeni rəng çalarları onu həm təkrarçılıqdan uzaqlaşdırdı, həm də özünəməxsus bir diplomçu kimi fərqləndirdi.

90 il ömür sürmüş Bədura Əfqanlı bu bitkin həyatın 70 ilini teatra bağlayıb. 1930-cu ildə həyat yoldaşı Rza Əfqanlının quruluşçu rejissoru olduğu "Qaçaq Kərəm" tamaşasının bədii tərtibatı da məhz Bədura Əfqanlıya məxsusdur. Uzun illər Rza Əfqanlı ilə birlikdə uğurlu tamaşaların səhnə həyatına ömür verdilər. Onların birgə hazırladığı tamaşalardan "Şeyx Sənan" faciəsi, "Aşıq Qərib" operası, "1905-ci ildə" və "Sevil" pyesləri haqqında o dövrün mətbuatında maraqlı fikirlər var. Sonralar bir müddət Aşqabadda çalışsalar da, yəni Bakıya qayıdan ailə öz yaradıcılıq işlərini doğma şəhərdə davam etdirib. 1938-ci ildə Azərbaycan Dövlət Dram Teatrına dəvət edilən Bədura xanım burada uzun müddət rəssam kimi çalışıb. Bu rəssamın ən müsbət cəhətlərindən biri də bu idi ki, o, heç vaxt rəssam fırçasına, istedadına arxayın olmazdı. Bədii tərtibat verdiyi əsəri diqqətlə oxuyar, əhatə etdiyi dövrün tarixini, mədəniyyətini, geyim tərzini dəqiqliklə araşdırardı. Bu səbəbdən də onun tamaşalara verdiyi tərtibat həm sadəliyi, həm ciddiliyi, həm də əsərin mövzusu ilə həmahəng olması ilə seçilirdi. Xüsusilə də Cəfər

Cabbarlının pyeslərinə hazırladığı dekorasiyalar, eskizlər bu tamaşaların uğurlu alınmasında böyük rol oynadı. İkinci dünya müharibəsi illərində və sonra teatrlarda qoyulan tamaşaların, demək olar ki, əksəriyyətinə bədii tərtibat Bədura Əfqanlı tərəfindən verilir. O, çox istedadlı quruluşçu rəssam idi. Eskizləri, bədii tərtibat verdiyi əsərlər başqa rəs-

samlar üçün bir məktəb sayılırdı. O, zahiri effektləri, geyimləri elə seçirdi ki, təqdim olunan əsərin məzmunu təbii surətdə açılsın. Dekorasiyalar, bir növ, tamaşanın şərh edilməsində böyük rol oynayırdı. Mütəxəssislər həmişə bu fikri təsdiqləyirdilər ki, Bədura xanımda bir rəssam kimi əsl sənət əsəri yaratmaq üçün lazım olan bütün komponentlər - istedad, əməksevərlik, axtarış həvəsi, professional yetkinlik var idi. Bəlkə də elə bu səbəbdəndir ki, onun quruluşçu rəssamı olduğu tamaşalar həmişə monumental xarakter daşıyırdı. Rənglərin çalarlarından məhərdə istifadə edərək teatr estetikasının daha zənginləşməsinə nail ola bilirdi. Onun bədii tərtibatı səhnələşdirilən pyesin ideyasını açmaqda rejissora kömək edirdi. Bu səbəbdən də həm rejissorlar, həm də dramaturqlar Bədura xanımla işləməyi çox sevirdilər. Rənglər vasitəsilə tamaşaçıda xoş ovqat yarada bilirdi. Bədura Əfqanlı yaradıcılığının tədqiqatçısı sənətsünas Dilarə Səfərliyeva yazırdı: "Bədura Əfqanlı gözəl geyim eskizlərində hər bir əsərin ideyasının xarakterinə dərinlikdən nüfuz etmək nümunəsi göstərmişdir".

O, təkə teatrdə deyil, kinostudiyada da fəaliyyət göstərərək müxtəlif ekran əsərlərinə geyim eskizləri çəkərdi. Bu filmlərə indi də maraqla baxılır: "Koroğlu", "Leyli və Məcnun", "Böyük dayağ", "Dəli Kür", "Dədə Qorqud", "O qızı tapın", "Qatır Məmməd" və s.

Bədura Əfqanlının yaradıcılığından danışarkən onun müxtəlif ansambllar və ifaçılar üçün hazırladığı geyimlərdən söz açmaq olmur. Onun bu sahədəki fəaliyyətinə bütün dünya bələd idi. Həm fərdi sərgiləri keçirilirdi, həm də eskizləri əsasında geyinən ifaçılar bütün planeti dolaşardılar. Unudulmaz Rəşid Behbudovun rəhbərlik etdiyi Mahni Teatrının kollektivi həmişə Bədura xanımın məsləhət gördüyü geyimlər əsasında konsert tamaşalarına gedirdilər. Xüsusən rəqs kollektivləri həm milli rəqslərimizi, həm də geyimlərimizi nümayiş etdirirdilər.

Yaradıcılığı həmişə yüksək qiymətləndirilirdi. 1974-cü ildə xalq artisti fəxri adına layiq görülen Bədura Əfqanlı sənətinin vurğunu idi. Bəlkə də elə bu səbəbdəndir ki, onun irsi bu gün də öz əhəmiyyətini saxlamaqdadır. Teatrın bədii tərtibatı ilə məşğul olan hər kəs bu unudulmaz şəxsiyyətin bədii irsindən öyrənməkdədir. Bədura Əfqanlı yaradıcılığı, sözün əsl mənasında, məktəb idi. Bu məktəbin dərsləri indi də davam edir. Özü olmasa da... sənəti yaşayır!

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütlü İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.

Nazirliyin "Çağrı mərkəzləri" nə daxil olan müraciətlərin sayı 7,7 faiz azalıb

Cari ilin avqust ayında Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin 142 və 190 - "Çağrı mərkəzləri" tərəfindən nazirliyin səlahiyyət dairəsinə aid məsələlərlə əlaqədar 18460 müraciət operativ şəkildə cavablandırılması təmin olunub. Cavablandırılmış müraciətlərin 94,8 faizi və ya 17496-sı əmək qanunvericiliyi, sosial təminat, pensiya və müavinət təyinatı, tibbi-sosial ekspertiza və əlillərin reabilitasiyası, məşğulluğun təminatı, sosial sığorta və digər məsələlərlə əlaqədar sorğu xarakterli müraciətlər olub. Araşdırılmasına ehtiyac olan müraciətlər isə müraciət vərəqəsi əsasında nazirliyin aidiyyəti struktur bölmələrinə göndərilib.

"Çağrı mərkəzləri" nə daxil olan və

təndaş müraciətlərinin 30,9 faizi sosial təminat, 19,1 faizi nazirliyin elektron xidmətlərindən istifadə, 11,8 faizi əmək qanunvericiliyi, 8,6 faizi pensiya və müavinətlər, 7,9 faizi məcburi dövlət sosial sığortası, 7,5 faizi avtomatlaşdırılmış pensiya təyinatı, 7,1 faizi məşğulluğun təminatı, 4,8 faizi tibbi-sosial ekspertiza və əlilliyi olan şəxslərin reabilitasiyası, 2,3 faizi fərdi uçotun təşkili məsələlərinə aid olub.

Nazirliyin fəaliyyət istiqamətlərinə aid sahələrin elektronlaşdırılması nəticəsində iyul ayı ilə müqayisədə avqust ayında da "Çağrı mərkəzləri" nə daxil olan müraciətlərin sayında 7,7 faiz azalma qeydə alınıb. Bu azalma daha çox sosial təminat sahəsinə əhatə edib. Belə

ki, nazirliyin digər fəaliyyət sahələri kimi, sosial təminat sisteminin də elektron texnologiyalar üzərində şəffaflaşdırılması, bu sahədə xidmətlərin sosial cəhətdən həssas qruplara əlçatanlığının təmin edilməsi həmin sahə ilə bağlı müraciətlərin də getdikcə azalmasına səbəb olub.

Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin 142 və 190-"Çağrı mərkəzləri" tərəfindən nazirliyin səlahiyyət dairəsinə aid məsələlərlə (əmək qanunvericiliyi, sosial təminat, pensiya və müavinət təyinatı, tibbi-sosial ekspertiza və əlillərin reabilitasiyası, məşğulluğun təminatı, sosial sığorta və s.) əlaqədar müraciətlərin operativ və dolğun şəkildə cavablandırılması təmin olunur.